

Déchy Mór

(1851–1917)

A Kaukázus feltárója

Az Európa és Ázsia határán található magashegység, a Kaukázus ősidők óta vonzotta az embereket. A sokáig megközelíthetetlennek vélt merész ormok, félelmetes hegycsúcsok ezernyi misztikummal kapcsolódtak össze. Az európaiak számára évszázadokon át szinte elérhetetlennek tündek a hó koronázta hegygerincek és a mély völgyek, ahol szinte teljes elzártságban éltek az emberek. **E tájak megismerésében úttörő szerepet játszott Déchy Mór, aki élete során hét tudományos expedíciót szervezett e zordon sziklabirodalomba.**

Déchy Mór Budapesten született. Középiskoláit Temesváron és Budapesten végezte, majd jogot hallgatott a budapesti és a bécsi egyetemeken. Egyetemistaként hallgatta Hunfalvy János földrajzi és Szabó József geológiai előadásait, melyek érdeklődését a természettudományok felé fordították. **1872-ben mindössze 21 évesen már ott volt a Magyar Földrajzi Társaság megalapításánál.**

Ifjúkorában az Alpok hegyormai között tette meg veszedelmes hegymászó vállalkozásait, s ezek az utak örökre eljegyezték a magashegységek lenyűgöző birodalmával. **Később a Szikkimi Himalája hegyei között barangolt. Ellátogatott Dardzsilingbe, s**

lerotta kegyeletét Kőrösi Csoma Sándor sírjánál. Saját felszerelésű kiskaravánjával, vitorlavászonból kifeszített sátrával vágott neki a Himalája legkevesbé járt tájainak. Sok értékes megfigyelést tett, s olyan tapasztalatokra tett szert, melyek kitűnő tanulmányként szolgáltak későbbi nagy expedícióihoz.

Déchy első kaukázusi útjára, 1884-ben két svájci hegyi vezető, Alexander Burgener és Peter Ruppen kísérték el. Déchy bátorságára jellemző, hogy részletes, megbízható térképek, magassági adatok ismerete nélkül már az első alkalommal vállalkozott a hegycsúcs megmászására. Mollei Tirbolasz helybéli vadász segítségével **sikerült feljutniuk az Elbrusz 5629 méter magas főcsúcsára.**

A következő esztendőben Déchy bővítette a programját és ismét a Kaukázust járta Lojka Hugó botanikus társaságában. Egy évvel később, 1886-ban Schafarzik Ferenc geológus kíséretében kutatta a központi Kaukázust. Későbbi útjain is kora kiváló szakembereinek, Papp Károly és Laczkó Dezső geológusoknak, valamint Hollós László botanikusnak nyújtott lehetőséget kaukázusi tereptanulmányokra. E szakemberek munkájukkal valamennyien hozzájárultak a magashegység alapos természettudományos megismeréséhez.

Joggal merülhet fel a kérdés, miért kellett felfedezni az Európa és Ázsia határán húzódó hegyláncot? Hiszen az emberiség már évezredek óta ismerte e területet.

Déchy Mór azonban jól **tudta, hogy a felfedezés** nem pusztán annyit jelent, hogy valamit „először megpillantani”, vagy elsőként bejárni. A felfedezés mindenekelőtt **a tudományos megfigyelések, a problémák megoldása, kérdésekre válaszok keresése.**

Déchy Mór **elsősorban természetföldrajzi megfigyeléseket végzett. Megállapította, hogy a hóhatár a Kaukázusban kisebb-nagyobb ingadozásokkal nyugatról keletre emelkedik.** A középső Kaukázusban Déchy kutatásai szerint 1840 km²-t takar jég, ami kb. azonos a svájci Alpok gleccserek borította területével. **Ő közölte először** – saját mérési adatokkal alátámasztva – **a Kaukázus gleccsereinek hosszúsági és felületi méreteit,** s a jégárak mozgásviszonyairól is számos ismeretet köszönhetünk neki. **A Kaukázus első pontos, 1:400000 méretarányú topográfiai térképét is ő készítette el.**

Kaukázusi gleccser egykor és ma

Déchy Mór szenvedélyes természetszeretét jellemzi, hogy nem élt a modernizáció, a technikai fejlődés mindent elsöprő büvkörében. **Felismerte, milyen károsak lehetnek a természetpusztítások**, s ezek látványa arra sarkallta, hogy szót emeljen a civilizáció romboló hatása ellen. Nem pusztán elméleti felvetéseket, hanem gyakorlati javaslatokat is papírra vetett a gyors cselekvés érdekében. **A nemzeti parkok létrehozásának első hazai szorgalmazójaként** – korát megelőzve – látnoki gondolatokat fogalmazott meg. *A természet*

védelme és a nemzeti parkok című tanulmánya 1912-ben jelent meg a Természettudományi Közlöny hasábjain.

„Az egyre fejlődő kultúra hadat izen a természetnek [...] Ez a harc sok tekintetben a természet ősi jellegének megváltoztatásával, pusztulásával végződik. [...] Minden késedelem végzetes. Az, amit ma még meg lehet menteni, egy év, vagy néhány hónap múlva talán már menthetetlenül elveszett... Meg kell indítani a mentés munkáját, felállítani Magyarország első Nemzeti Parkját...”

Írása megjelenése után még hat évtizednek kellett eltelnie, míg 1972-ben létrehozták az első Nemzeti Parkunkat a Hortobágyon.

Életművét a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagsággal ismerte el. *Kaukázusi utazásaim tudományos eredményei* című székfoglaló előadását 1910. március 14-én tartotta. Utazásainak természetrajzi gyűjteményeit a Magyar Nemzeti Múzeumnak és a Földtani Intézetnek adományozta. Könyvtára a Debreceni Tudományegyetem Földrajzi Intézetébe került.

Déchy sírköve a kerepesi temetőben magasodik. Érden, a Magyar Földrajzi Múzeum kertjében Domonkos Béla szobra örökíti meg nemes arcvonásait. **Legmaradandóbb emlékműve azonban a Kaukázusról írt magyar és német nyelvű monográfiája**, melynek utolérhetetlen művészi fényképei örökbecsű alkotások.

Fenichel Sámuel

(1868-1893)

Új-Guinea magyar feltárói

Tragikus sorsú zoológus a pápuák földjén

A nagyenyedi Bethlen Kollégium hajdani diákja már ifjan vonzódott a természet titkai iránt. Ellenállhatatlan mágnesként vonzották a trópusok minden egzotikumukkal.

Fenichel hajón jutott el a távoli Új-Guineába, ahol Albert Grubauer müncheni ornitológus (madártannal foglalkozó szakember) és kereskedő szolgálatában preparátori munkát végzett. Igen nehéz körülmények között kezdte el tevékenységét. Amikor **kenyéradója megbetegedett,** és visszatért Európába, szinte **fillérekkel hagyta magára útitársát,** aki kétségbeesztő helyzetbe került. A német kolónia részéről nem sok támogatásra számíthatott, s megélhetése néhány hét múlva szinte teljesen lehetetlenné vált.

Madarász Gyula, a Magyar Nemzeti Múzeum ornitológusa támogatásával nyerte el az intézmény igazgatója, Pulszky Ferenc bizalmát, aki ezer forint támogatást helyezett kilátásba.

Fenichel több hónapos várakozást követően juthatott a pénz birtokába.

Fenichel beutazta az Astrolabe-öböl parti területét miközben gyűjtött, vadászott, preparálta az állattani anyagot, fotózott és 2-3 hónap alatt megtanulta a pápuák nyelvét. Pár segítőt felbérelve „végtelen elszántsággal” a Finisterre-hegység esőerdejébe indult, ahol számos pápua törzset kutatott fel. A még érintetlen bennszülött falvakban megfigyelt viselkedési, vallási, rituális és táplálkozási szokásokat, a művészet és a kultúra jellegzetességeit pontosan feljegyezte. A vitt cseretárgyak ellenében maszkokat, embermagasságú összobrokat (7 db), amuletteket, állat alakú csörgőket, kőbaltákat, sőt emberi koponyákat is gyűjtött.

A sors azonban igen kegyetlen véget mért a leromlott egészségi állapotú, a fáradságos utaktól legyengült szervezetű, fiatal kutatóra. A szörnyű trópusi klímán súlyos lázrohamokat kapott, s a malária 1893. március 12-én kioltotta életét. **Mindössze 25 éves volt...**

Fenichel Sámuel hazajuttatott gyűjteménye **mintegy 3000 néprajzi tárgyból és kb. 25.000 darab állattani preparátumból állt.** Az anyagból a feldolgozás során számos, tudományra új fajt írtak le a szakemberek (pl. 3 madárfaj, 2 gyászbogár faj, ebből **az egyik Fenichel tiszteletére *Amarygmus fenicheli* Kaszab nevet kapta**). A gazdag kollekció **nagy része azonban 1956-ban megsemmisült.**

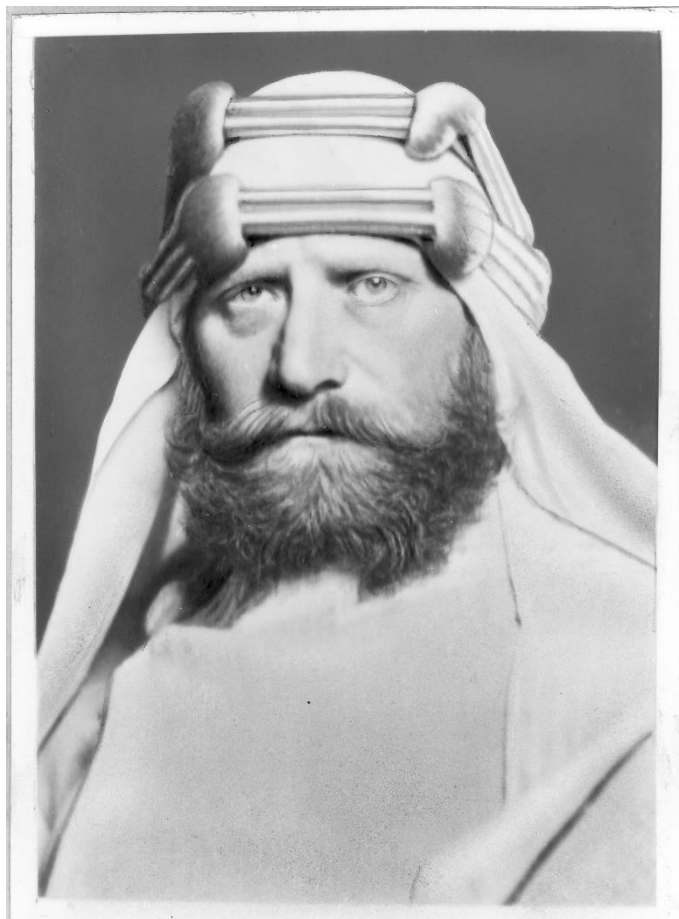

Fenichel Sámuel síremléke

Germanus Gyula

(1884-1979)

Magyar zarándok Arábia földjén

Germanus Gyula mekkai zarándokként

Germanus Gyula, a **neves magyar orientalista** érdeklődése igen fiatalon a keleti világ felé fordult, szerette volna megismerni a magyar történelmet a keleti kultúra szemszögéből, ezért már egyetemistaként elsajátította a török, majd később az arab nyelveket. A nyelvtudás azonban csak eszköz volt számára, hogy a keleti népek irodalmát, történelmét, lelkületét jobban megismerje. Jeles professzorok – Vámbéry Ármin, Kúnos Ignác és Goldziher Ignác – segítették képességeinek kiteljesedését. **Az első, mohamedánok lakta terület, ahova sikerült eljutnia, Bosznia és Hercegovina volt. Többször visszatért Törökországba, ahol a helyi írókkal, valamint az ifjú török mozgalommal is kapcsolatba lépett. Az ifjú török**

mozgalommal való kapcsolata miatt többször is letartóztatták. Az ifjútörök mozgalom tagjai II. Abdul Hamid szultán elnyomása ellen küzdöttek, aki önkényesen feloszlatta a parlamentet és 30 évre felfüggesztette az alkotmányt.

Indiában három évet töltött feleségével, Hajnóczy Rózsával, ahol Rabindranáth Tagore kérésére, a sántiniketani egyetemen az iszlámológiai tanszék megszervezése volt a feladata. Germanus tanári munkája mellett sokat utazhatott a Himalája tövében fekvő szubkontinens legszebb tájain. A csodálatos országban tapasztaltakat felesége, G. Hajnóczy Rózsa neve alatt megjelent *Bengáli tűz* című művében írta meg. Indiában vált - évekig tartó mérlegelés után - a mohamedán vallás követőjévé.

A Sántiniketáni Egyetem épülete

1930-ban a delhi nagymecsetben tartott beszédének hatására a fellelkesült tömeg elől szinte menekülnie kellett a jeles tudósnek.

A háddzsot, a mohamedánok szent zarándoklatát Germanus Gyula háromszor tette meg Mekkába, a szigorú előírásoknak megfelelően. Az út előtt arab tudásának tökéletesítése véget a kairói Al-Azhar mecsetiskolába ment, innen indult el 1934-ben első zarándoklatára keresztül. Egy helyi vezető, Abdullah közreműködésével **eljutott a zarándoklat fő céljához, a Kába kőhöz.** Germanus **honfitársaink közül elsőként juthatott el Mekkába.** Ez az eljutás nem volt olyan egyszerű, mint ahogyan a könyvekből kitűnik a kényelmes karosszékben olvasó érdeklődő számára. Felsebzett lábán elgennyesedett fekélyek okoztak számára szinte kibírhatatlan fájdalmakat. Még a saruját sem tudta rendesen felvenni, s minden lépésnél tartania kellett attól, hogy elveszíti lábbelijét. **Az út során egy magyar zászlót rejtett varratlan ruhája alatt, mely ma a Magyar Földrajzi Múzeumban látható.** Hazatérése

után írta meg *Allah Akbar!* című munkáját, mely az iszlám kultúra színes ismerettára. Második zarándoklatára igen zavaros időkben került sor. 1939-ben indult el két éves kutatóújtjára az Arab-félszigetre, melynek során érintette a szent várost is. A háborús viszonyok miatt a térségbe jutás ekkor igen nehéz volt, ezért a Duna nevű tengerjáró gőzös 55 éves matrózaként kelt útra. **Harmadik mekkai utazását második feleségével, Kajári Katalinnal 1965-ben tette meg a 81 éves professzor.**

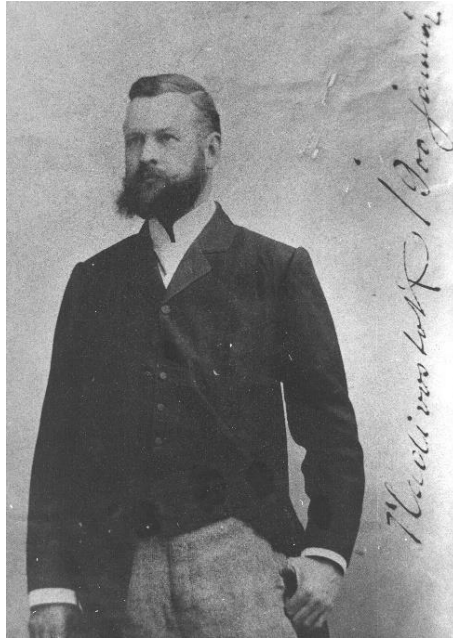
Germanus Gyula 95 éves korában hunyt el. **Hagyatéka** Antall József javaslatára felesége, Kajári Katalin akaratából **a Magyar Földrajzi Múzeumba került**, mely mindmáig egyik legértékesebb anyaga az intézménynek. Az érdeklődők a *Magyar utazó, földrajzi felfedezők* című állandó kiállításon tekinthetnek meg a neves tudós tiszteletére - személyes tárgyival, könyveivel - berendezett sarkot.

Germanus Gyula mekkai zarándoklatán magával vitt magyar zászlója

Gubányi Károly

1867–1935

Gubányi Károly 1867. szeptember 9-én született a Nógrád megyei Jobbágyi községben. Nevét kevesen ismerik, pedig munkája maradandó értéket eredményezett.

A budapesti József Nádor Műegyetemen szerzett mérnöki képesítést. Rövid gyakorlat után a **Bakonyban található Cuha völgyének vasúti munkálatainál kezdte meg munkásságát.**

1895 nyarán megismerkedett három jeles geológussal: Lóczy Lajossal, Papp Károllyal, valamint Cholnoky Jenő földrajzprofesszorral. Lóczy kitörő lelkesedése Kelet-Ázsia iránt magával ragadta Gubányit, olyannyira, hogy **1897-ben útnak indult a távol-keleti Mandzsúriába.** Vonzotta a kalandvágy, a szakmai kihívás, a pénzkereseti lehetőség és a mérnöki munka kiaknázatlan színtere.

Munkáját 1897 augusztusában az orosz-kínai határon a Szujfun folyó partján folytatta, ahol egy vasúti útvonal kiépítésében vett részt. Mandzsúria sokféle természeti kincsben bővelkedő vidék, ezért orosz és kínai érdekek azt kívánták, hogy kapcsolják be a világkereskedelembé.

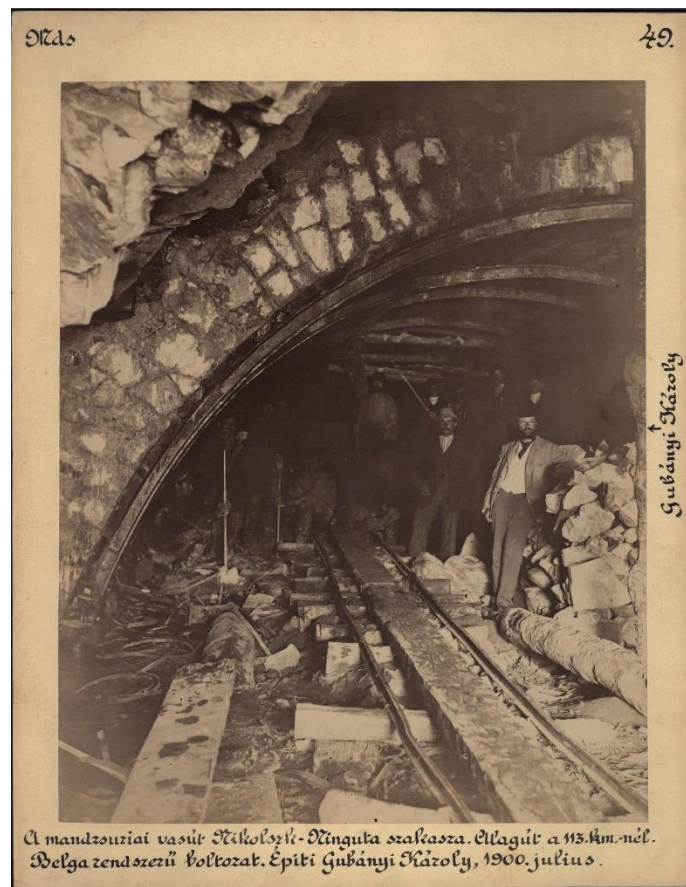
Gubányi folyékonyan beszélt angolul és németül, **de a munka érdekében rövid időn belül elsajátította az orosz és kínai nyelveket is.** Néhány hónap múlva orosz, kínai és koreai csapat élén tevékenykedett. Ő gondoskodott az emberek szállásáról, ellátásáról és a munkások

közötti ellentétek elsimításáról is. Kitűnő diplomáciai érzékeléssel rendelkezett. Önzetlensége, megnyerő szellemisége és kedves egyénisége miatt hamar megkedvelték az ázsiai emberek.

A vasúti pályatest kiépítése során különböző nehézségekkel kellett megküzdenie. Ilyen volt pl. az özönvízszerű áradat, a víz által elsodort fahidak, felborult teherkocsik, mozdonyok, rablótámadások. Szerencsésen átvészelte az 1900-as kínai felkelést. A háború 1901 szeptemberében ért véget.

1906-ban könyvet írt „Öt éve Mandzsúrorszáiban” címmel, amiben részletesen kielemezte, hogy mi adott neki erőt a kitartáshoz a sok nehézségek és nélkülözések közepette:

„Az, akit a vérmérséklete és a hajlamai inkább a szabadban való foglalkozás felé vonzanak, de a hivatásánál fogva mégis a szürke irodák szomorú falai között kénytelen lemorzsolni a napi munkájának idegőrlő óráit, csodálatos életkedvre gyúlva, mintegy nehéz rabságból megszabadulva lélegzik fel a természet szabad légkörében.”

A mandzsúriai vasút Níkolajik-Dinguta szakasza. Elágút a 113.km-nél. Delga rendezett koltozat. Építi Gubányi Károly, 1900. július.

A mandzsúriai vasút építése 1900.

Legjelentősebb mandzsúriai eredménye: a Shito-héce környéki vasúti pályatest kialakítása és a Csang-lung-cze-hágó alatti alagút megépítése. Akkori technikájával,

gőzfűrógépekkel, sziklarobbantásokkal sikerült megvalósítania terveit. Így írt az építés fortélyairól:

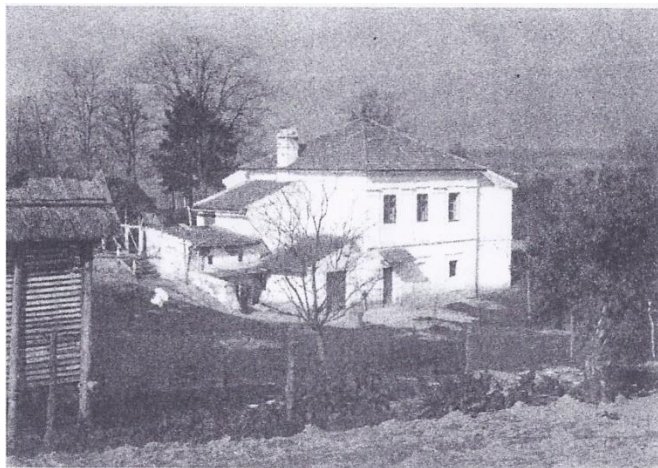
„A pálya az alagútban eltért az egyenes iránytól és a különféle kanyarulatok szerint haladt a hegy belsejében... Az alagútban azonban főleg a robbantások miatt a levegő annyira füstös, hogy gyakran néhány méterről már eltűnik a lámpa fénye. A világításra szolgáló olajmécsesek füstje, a robbantószerek gázai nyomasztó, sőt ájulást okozó nehéz léggörrel töltik meg az istolyt.”

Viszonylag kis területen töltött hosszú időt, ez a körülmény alkalmat adott neki, hogy részletesebben mutasson be egy-egy tájat. Figyelemre méltó a Csang-lung-cze-hágó és a Sziaó-szui-Jun gránitvidékének leírása:

„A Csang-lung-cze hegyvonulat vidéke geológiailag az egész vonal talán legérdekesebb szakasza. Az egész vidék sűrű erdővel fedett, vulkanikus kúpok csoportozata”...„A hegyoldalakon fekete hólyagos lávatömbök és gömb alakú bazalttömegek látszanak, melyek a vízmosások mentén, lassan gördülnek lefelé. Mint valami óriási szivacs, olyan egy-egy sziklatömb, vagy mintha csodálatos nagyságú férgek furkálták volna össze-vissza.”

Mandzsúriában töltött évei után Ausztráliában, Riverinán telepedett le. Megtakarított pénzén földet vett, és korszerű gazdasággá tette. Bejárta Ausztrália délkeleti vidékeit, eljutott a Kék-hegységbe. Ő volt az első magyar, aki tudományos felkészültséggel ismerkedett a kenguruk földjével.

Az első világháború után tért haza Magyarországra. **Átlagon felüli tájékozottságát, nyelvtudását, mérnöki, földrajzi, gazdálkodói ismereteit újságíróként kamatoztatta.** Szót emelt a világháborút követő nyomorúság ösztönözte kivándorlás ellen. Cikkeiben felhívta a figyelmet a külföldön gyökértelen honfitársak testet-lelket sorvasztó, sokszor reménytelen küzdelmeire. Élete utolsó éveit Pilis-dolinai birtokán töltötte.

Gubányi Károly Pilis-dolinai birtoka

Haraszthy Ágoston

(1812-1869)

A kaliforniai szőlőkultúra atyja

Pontosan nem tudjuk, mi adta kezébe a vándorbotot. Egyes feltételezések szerint birtokait elkobozták, s 28 éves korában, 1840-ben száműzetésbe kényszerült. Ez alapján menekülnék tekinthető, akire bizonyára nagy hatással volt Bölöni Farkas Sándor útibeszámolója az amerikai demokráciáról. Ez a mű adhatta az ösztönzést arra, hogy nekivágjon az „Újvilág”-nak. Haraszthy Ágoston. **New Orleansba, majd Washingtonba utazva érlelődött meg benne az elhatározás, hogy áttelepül a „korlátlan lehetőségek országába”, látva, hogy mennyi megműveletlen szabad terület van még az országban.**

Második amerikai utazására 1842-ben került sor. **Felszámolta otthoni életét, eladta bácskai birtokát, s egész családjával felkerekedett, hogy az Újvilágban folytassa életét. A Wisconsinban vásárolt birtokon házakat, utakat épített, fűrésztelepet és tégláégetőt hozott létre, s megkezdte a mezőgazdasági munkát. Szabad idejében halászott, vadászott. Birtokát „Szép táj” névre keresztelte el, s központja Haraszthy-falva lett, mely jelenleg Sauk City néven szerepel a térképeken.**

Haraszthy életének legeredményesebb korszaka Kaliforniához kötődik. Nem valószínű, hogy az aranyláz csábította volna Amerika leggyorsabban fejlődő államába, sokkal inkább az vélelmezhető, hogy neki asztmája, ott élő édesapjának pedig köszvénye volt, s egyiknek sem használt a viszonylag hideg és nedves wisconsini éghajlat.

Itt kezdődtek a bonyodalmak, amikor egy börtön építéskor Haraszthy Ágoston sheriffként ötezer dolláros börtönépítési ajánlatot tett a városi tanácsnak. Sztáray Zoltán nyomozta ki, hogy az egykori források szerint Haraszthy az épület befejezése előtt újabb kétezer dollárt számított fel azzal az indokolással, hogy az eső megrongálta az el sem készült börtönt. Az ügyből azonban akkor lett igazi botrány, amikor az egyik legelső rab – állítólag zsebkésével – kivájta a kőfalak közül a rossz minőségű vakolatot és megszökött.

A kaliforniai szőlőtermesztés atyjaként lett ismert rövid idő múlva. Az általa létesített prësházak borai csakhamar messze földön híressé váltak. Az tény, hogy nem Haraszthy volt az első, aki Kaliforniában európai származású szőlőt ültetett, hanem Mariano Guadalupe Vallejo, mexikói tábornok. A tokaji szőlővesszők legendája Haraszthy kéziratban fennmaradt visszaemlékezései nyomán terjedt el. Az amerikai köztudatban Haraszthy Ágostont úgy tartották számon, mint aki régi szőlőtermesztő magyar nemesi családban tanulta meg a borkészítés fortélyait.

Haraszthy Ágoston kaliforniai pincéje

Sonomában, a Napa-völgy szőlőültetvényei között szépen helyreállítva látható az a pincészet, melynek az alapjait ő vetette meg. Hajdani rezidenciáját gyönyörűen helyreállították az amerikaiak, akik hivatalos határozatban ismerték el a kaliforniai szőlőkultúra fejlesztése terén szerzett érdemeit.

Haraszthy Ágoston érdeklődése később az elmaradott Közép-Amerika gazdasági erőforrásainak feltárására és hasznosítására összpontosult. **Nicaraguában telepedett meg, s hatalmas cukornádültetvényt, majd rumgyárat és fűrészmalmot hozott létre.** A környékről kitermelt mahagóni és egyéb trópusi fák feldolgozásában vélte a hasznot megtalálni. **Itt érte a végét, amikor a folyóba zuhanva egy krokodil felfalta.**